

socijetet – osnova mikroelektronske revolucije

vladimir štambuk

U većini teorijskih pristupa, u građanskom društvu ali i u tehničkim naukama o mikroelektronici, očituje se stav da je ona samo evolutivni nastavak prethodnih tehnoloških inovacija. Takvi pristupi polaze od pretpostavke o linearnom razvoju istorije i o stalnom neprekidnom, bržem ili sporijem, tehnološkom razvoju. Pored optimističke vizije tehnološkog razvoja, ovakvi pristupi naglašavaju i optimizam u razvoju društvenog, jer postuliraju da se tehnološkim razvojem mogu prevazići/premostiti društvene protivurečnosti. Tehnološki optimizam, međutim, nije karakterističan samo za građansko društvo. On ima svoje jake zagovornike i u marksističkim teorijskim okvirima. Jednostavno rečeno, razvojem tehnološkog (proizvodnih snaga, iako to nisu sasvim identični pojmovi) očekuje se da će biti rešeno i pitanje razvoja socijalizma.

Validan teorijski pristup se nikada ne sastoji u tome da se kao u igri na sreću kladi na jedno, drugo ili treće rešenje. Jasno je da naučno/teorijski pristup mora da polazi od skupa pretpostavki kojima je moguće na najbolji način (neki bi rekli na najlogičniji) objasniti ono što jeste, i po mogućnosti, ono što će biti. Poper bi insistirao da se kao najrelevantnija može uzeti ona teorija koja je najmanje verovatna (po matematičkoj teoriji informacija). Shodno svom principu razgraničenja, Poper polazi od stava da je neki iskaz naučan ako se može dokazati da je neistinit i time se ostvaruje zahtev za razgraničenjem. U velikoj masi veoma različitih iskaza i pred-

napredovanje i nazadovanje, oslobađanje i otuđivanje (da upotrebimo filozofska značenja) socijalnih klasa i grupa, pa samim time i čoveka, u stalnom nastojanju da se ovlada prirodnim i socijetalnim, kao referentnim okvirom prirodnog/prirodoslovnog.

Period istorije koja se obično naziva društveno-ekonomska formacija kapitalizma (građansko društvo) ne predstavlja stalni, neprekidni, demokratski uspon tih društava u razvoju ljudskosti, sloboda, kreativnosti, bogatstvu itd. Građansko društvo i njegov kapitalistički način proizvodnje je imao i ima jedan jedini zadatak (ako je uopšte legitimno govoriti o zadacima) u istoriji čovečanstva. Taj zadatak se odnosi na razvijanje svih onih ljudskih, klasnih i društvenih potencijala koji će omogućiti da se poveća eksploatacija/kontrola/upravljanje prirodom od strane čoveka. Ta eksploatacija/upravljanje/kontrola prirodnog je sa sobom normalno, ali kao sekundarni fenomen, nosila i neizbežnosti upravljanja/kontrole/eksploataciju čoveka od strane onih socijalnih grupa/klasa/slojeva koji su bili glavni nosioci eksploatacije prirodnog. Velika nauka, kako je mi još uvek i danas vidimo, vezana je za eksploataciju/korišćenje/kontrolu/upravljanje prirodnim/objektivnim. U tom okviru postoji nastojanje da se i socijetalnom/društvenom daju karakteristike svojstvene objektivnom/prirodnom. Traže se večni zakoni društvenog (funkcionalizam sa svojom kulturnom antropologijom), kao što su jedinice društvenog u delima Margarete Mid, i niza drugih, pomoću čije se kombinatorike dobijaju sve socijalne institucije. Društvenim naukama se često poricala naučnost jer nisu podložne strogoj matematičkoj pa ni stabilnim oblicima formalizacije (to se donekle promenilo pojavom opšte teorije sistema i kibernetike).

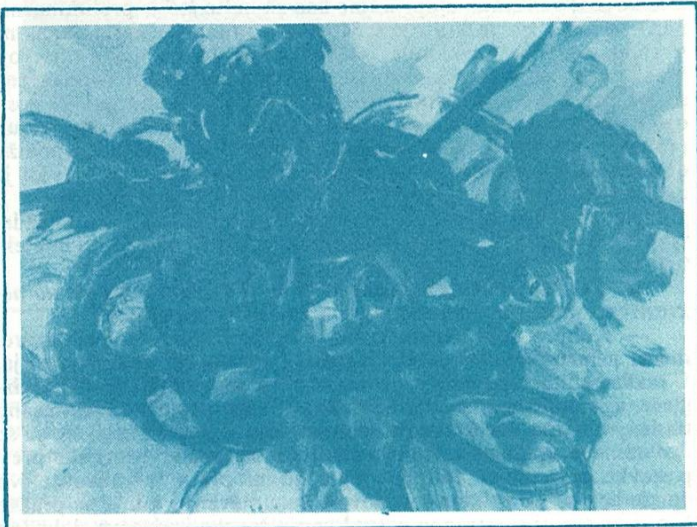
U tom stalnom osciliranju između naučne objektivnosti i volativnosti, društvene nauke samo prate ono što se dešava u okviru dominantnih interesa savremene civilizacije. Pokušaj uklanjanja asimetrije između ljudske potrebe upravljanja/korišćenja prirodnog i same prirode, bez obzira kako je shvatali i definisali, doveo je do velikih rezultata. Jedan od tih domena, onaj o kome se danas sve više govori i raspravlja, je domen tehnološkog.

Domen socijetalnog se u okviru građanske civilizacije, kapitalističkog načina proizvodnje, istražuje samo toliko i kada omogućava ili može da doprinese unapređenju spoznaje i korišćenju prirodnog/objektivnog. Prirodom/objektivnim treba upravljati da bi se povećala upotreba, odnosno eksploatacija. Sa socijetalnim pojavama se treba naučno baviti samo u onoj meri, u kojoj to omogućava objektivizaciju čoveka, jer je ta objektivizacija nužna kako bi se mogla izvesti upotreba čoveka/društvenog na istim principima kao što se vrši eksploatacija prirodnog. Ontologija takvih sadržaja je ontologija prirodnog/objektiviziranog, a ne ontologija očovečenog/socijetalnog. Zbog relativne nerazvijenosti prakse bazirane na ovoj drugoj ontologiji, zbog još uvek dominantnih globalnih saznanjih pretpostavki vezanih za objektivizaciju društvenog, revolucionarna misao marksizma, kao ontologija socijetalnog, je u sudaru sa sopstvenim nedorečenostima. U socijalizmu u celini, i u pojedinim društvima, kao značajna snaga uobličavanja socijetalnog pojavljuje se dominacija ontologije prirodnog.

Ali socijalizam takođe nije, i ne sme da bude, samo rekombinacija odnosa tehnološkog i društvenog. Rekombinacija u kojoj ono što je ljudsko gospodari onim što je objektivno/prirodno, za razliku od kapitalizma u kome ono što je objektivno/prirodno određuje domet i domašaj onoga što je društveno. Tada prirodno (natura naturans) jeste ono što se suprotstavlja na prirodan način prirodi (natura naturata kako bi to rekao Spinoza) jer se celina problema sastoji u tome da se od prirode (natura naturata kao uzroka nastajućeg) otme, utvrdi, opredmeti o-zakoni ono što je priroda kakvu je čovek vidi (natura naturata – kao sistem onoga što je stvoreno) i može koristiti/stvoriti. Ta asimetrija između prirode »po sebi« (naturans) i prirode »za sebe« (naturata) je deo te i takve ontologije. Uloga čoveka i društva je tu sporedna. Čovek i društvo su samo kod pomoću koga se vrši razdvajanje i sjedinjenje same prirode u svom dvojstvu ili trojstvu. Otimanje od prirode po sebi jeste osmišljavanje, opredmećenje istorijske delatnosti građanskog društva, kapitalističkog načina proizvodnje.

Da stvar pojednostavimo. Građansko društvo i kapitalistički način proizvodnje ontološki, istorijski i u praksi karakteriše dominantnost prirode (prirodnog nad društvenim) socijetalnim. Kako to kaže Bronovski: »Teško nam je analizirati kulturu i društvo jer to nisu stvari nego delovanja. Jer, mi smo kao naučnici, upravljani na stvari; metoda je prirodnih znanosti (biološke i fizičke) manipuliranje stvarima koje traju u vremenu i koje, ako se mijenjaju, onda se mijenjaju u druge stvari.« Ne radi se samo o tome, kako kaže Bronovski, da se društvenost predstavlja kao stvar, već da se ona ne ispoljava kao prirodni kod. Naše isticanje socijetalnog ne znači isticanje subjektivističkog i subjektiviteta, već naglašavanje da *zakonomernosti društvenog moraju biti osnova svih zakonomernosti* jer su građansko društvo i kapitalistički način proizvodnje u njegovom stvarili preduslove za to.

Tehničko-tehnološki i naučni razvoj poslednjeg veka u mnogome nagoveštava da je optimalna faza takvog istorijskog delanja

viđanja koja se danas nude, kada se radi o društvenim posledicama mikroelektronike, Poperov pristup uslovno rečeno dobija ponovo na zanimljivosti i privlačnosti. Zahtev da se kao naučan uzme onaj iskaz koji je najmanje verovatan daje relativno formalizovan kriterij izboru jednog ili *jedinog sistema iskaza*. Međutim, i tu se metodološki dešava ono što se dešava i sa drugačijim naučnim postupcima koji svoju validnost traže u tome koliko su u stanju da objasne pojavu i koliko predviđaju buduće. I jedan i drugi princip/pristup je validan samo u okviru date paradigme, samo u okviru date teorije. Način vrednovanja same paradigme, ne postoji. Nju vrednuje samo ono što se desi.

Ova veoma kratka ekskurzija u teoriju saznanja je bila neophodna, i sve će više to postajati, što se mikroelektronska revolucija bude više razvijala. Očito je da u objašnjavanju društvenih posledica, ali isto tako i društvenih uslova nastanka mikroelektronike, a to je bitno za njenu topologiju, polazimo od teorijske pretpostavke da mikroelektronska revolucija nije tek puki nastavak prethodnog tehnološkog razvoja. Više od toga, polazimo od stava da ne postoji linearni evolutivni, progresivni, pozitivni put tehničko-tehnološkog ili naučno-tehnološkog razvoja. Ono što smo proživeli, što živimo i što ćemo živeti kao ljudska zajednica, u svakom je društvu drugačije eksplicirano, doživljeno i ispoljava se kroz diskontinuirano

sve manje od značaja. Sadašnje stanje sve više ukazuje da tehničko-tehnološki i naučni problemi samo njihova rešenja u domenu ovladavanja prirodnog, nisu ono što najviše onemogućava boljitak ljudskog života. To danas pre svega postaju pitanja društvenih odnosa, društvenih asimetrija, protivurečnosti. Glad nije objektivna posledica ljudske nemogućnosti da proizvede hranu već svesno, interesno očuvana razlika. Zagadenje prirode je sve manje pitanje tehnološkog, a sve više pitanje društvenog, ekonomskog, političkog odnošenja. Ratovi i naoružanje nisu posledica zadovoljavanja primarnih interesa ili mehanizma socijalnog, već su pre svega vezani za održavanje, očuvanje, ne-menjanje onoga što je dato. Baziraju se na ontologiji prirodnog: prirodnog prava, prirodnih granica, prirode suvereniteta, stečenih (objektivnih) prednosti itd. itd.

Počeli smo sa pitanjem da li je mikroelektronska revolucija evolutivni iskaz tehnološkog razvoja i sa pitanjem kakve to društvene posledice ima? Nešto duže obrazloženje o prirodi građanskog i kapitalističkog društva je bilo potrebno da bi se odgovorilo na ova dva pitanja. Naravno ti odgovori će biti samo deo moguće teorijske vizije.

Počecemo od pitanja: Kakve su moguće društvene posledice kada se radi o mikroelektronskoj revoluciji? Ona, kao i sve promene u nauci i znanju koje je prate ili se paralelno sa njom razvijaju (biogenetika, tehnologije štednje, energetika, nove informativne tehnologije itd.), ne menja bitno ni karakteristike ni sadržaje građanskog društva, pa ni suštinu kapitalističkog načina proizvodnje. I dalje je važnija ontologija prirodnog, potreba da se koristi (upravlja) ovlada prirodnim, da se priroda u maksimalnoj meri eksploatiše i da se stvaraju odgovarajuća nauka, zakonitost, znanje i refleksije koje će to omogućivati. Verovatno se može reći da sve to ima još uvek dosta veliki uticaj i na razvoj socijalizma. To treba jasno istaći, jer sve vizije o tome kako će mikroelektronska revolucija suštinski promeniti osnovne građanskog društva bezrazložne su kako u teoriji, tako i u političkoj delatnosti. Nadanje da će naučno-tehnološka revolucija u sadejstvu sa socijalizmom, naročito socijalističkim samoupravljanjem, dovesti do suštinskih promena, pokazala su se pre-optimističkim. Mikroelektronska revolucija sa svoje strane neće dovesti pod znak pitanja suštinske, ontološke pretpostavke građanskog društva. To mogu isključivo revolucionarno nastrojene socijalne snage.

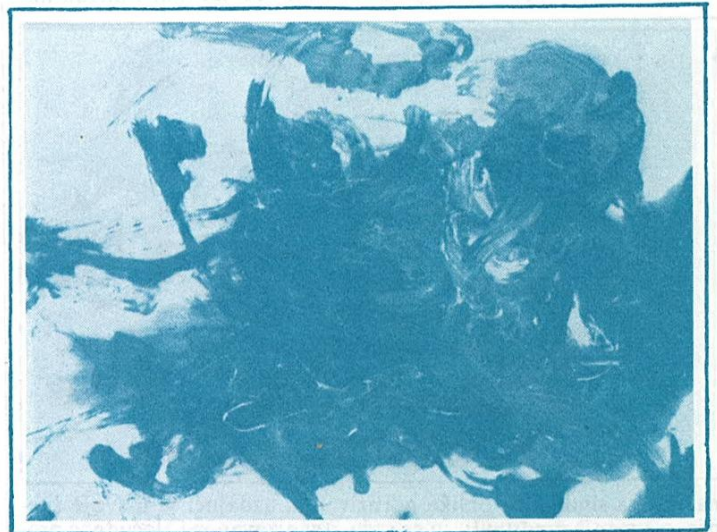
Ovaj nivo zaključivanja nikako ne treba dovesti u vezu sa stanovištem kojeg praksa potvrđuje – da svaka naučna i tehnološka revolucija donosi na planu ljudskog rada barem za jedan deo radne snage bitna olakšanja (uporedimo recimo ropski rad kulija i šofera taksija). Pored toga, svaka je naučna i tehnološka revolucija dovela do povećane produktivnosti, do osposobljavanja sve većeg broja ljudi da stvaraju kvantum novih vrednosti. To je dovelo do većeg bogatstva društva. Ostaje, međutim, istina da je povećano bogatstvo uvek stvarano na procesima osiromašenja znatnog dela sopstvenog ili tuđeg stanovništva, ako ne momentalno, onda dugoročno. Tako stvoreno bogatstvo nikada nije raspoređivano po kriterijumu stvaranja, a još manje po kriterijumu socijalnih/minimalnih potreba. Vraćamo se na izrečenu tezu. Proizvodnja koja bi zadovoljavala ljudske potrebe tehnički i tehnološki nije nemoguća. Problemi da se ona dosegne su u domenu socijalnog – u tome kako se organizuju i upravlja socijalnim procesima.

Ako treba dati neki opšti stav, onda se može reći da su naučno-tehnološke revolucije za poslednjih sto-stopadeset godina po pravilu omogućavale građanskom društvu da opetuje/redefiniše svoju sopstvenu ontologiju naturata i prirodnog koda (čoveka/društva): Da time ojača svoj zahvat nad tako sputanom prirodom i da tim ojačanjem i proširenjem obezbedi da se degradirajući i involutivni (revolucionarni) procesi i društvene osnove u prirodnom kodu (čovek/društvo) ponovo uključe/integrišu u viši oblik natura naturata. Naravno, postavlja se pitanje od kuda ti involutivni procesi, degradirajuće tendencije. U okviru ovog rada dovoljno je reći da objektiviziranje prirode (asimetrija između natura naturans i natura naturata) nije nužno. To što savremena biologija tvrdi da je život jedinstven (izniman) i da su oblici života jedinstveni raspoređeni materije, upravo zato što su slučajni, ukazuju na jeretičnu misao: Ukoliko je kapitalizam jedinstveni istorijski mogući put razvoja društvenog – a u tome su saglasni skoro svi teoretičari od građanskih do marksistički orijentisanih – onda je razvoj građanskog društva baš zbog svoje izuzetnosti/jedinstvenosti, slučajan. Mogla su se asimetrije u domenu društvenog, ili preciznije rečeno asimetrije u domenu odnosa čoveka prema prirodi (jer to je vekovima bilo a izgleda i danas ostalo ključno pitanje) rešiti i na neki drugi način. Naučne i tehnološke revolucije u građanskom društvu su izvor ali utok te i takve ontologije. Zbog toga one i nisu narušavale prirodan kod. Obrnuto, one su ga jačale. Jedinstvenost koja karakteriše građansko društvo i kapitalistički način proizvodnje je verovatno osnovni razlog njegovog raspadanja i involucije. Ne radi se o tome da sve ono što je nastalo mora da i nestane (opet naglašavanje prirodnosti prirodnog) već se radi pre o tome da specifičnosti građanskog u svojoj istorijskoj jedinstvenosti u *istorijskom* činu nastanka sadrži i svoj *istorijski* razlog nestanka. Ako je »izmišljanje« napetosti

između natura naturans i natura naturata (uz pomoć prirodnog koda) stvorilo ontologiju građanskog društva i civilizacije, kao i njegovu osnovu načina proizvodnje, onda ta ista napetost/ontologija dovodi sebe stalno pod znak pitanja. Napetost/asimetrija prirodnog i prirode nije konstanta. Ona je promenljiva.

Prevazilaženje (u Hegelovskom smislu Aufhebung) nastalih asimetrija/krize sopstvene socijalne reprodukcije, osnova samog građanskog društva i njegovog načina proizvodnje se realizuje povratkom na sopstvenu ontologiju, stvaranjem novih naučnih i tehnoloških prodora i reafirmaciji svog načina proizvodnje stvaranjem novih formi kapitalističkog načina proizvodnje. Po pravilu, u prošlosti su ova dejstva bila posledica spontanosti »odbrambenih« kapitalizma – njegove same prirode shvaćene kao natura naturata. I u tim prevratničkim naporima imali su uдела ljudi, socijalne grupe/klasne. No i njihovo je delovanje često bilo tek odsjaj prirodnog koda.

Danas smo, izgleda, suočeni sa delimično novim fenomenom. Reafirmacija ontologije prirodnog nije u današnjem tehnološkom obliku samo i prevashodno izraz unutrašnjih, spontanosti snaga građanskog društva i kapitalističkog načina proizvodnje. Jedan deo reafirmacije ontološkog, kao i transformacija forme načina proizvodnje u jednom delu su posledica socijalnog. Socijalno nije više isključivo u građanskom društvu prirodni kod. Ono počinje istorijski da se javlja kao osmišljeno društvo. Savremena kriza kapitala je kriza delimično izazvana socijalnim faktorima tog istog društva. To u mnogome objašnjava i društvene vizure i mogućnosti mikroelektronske tehničko-tehnološke, naučne, revolucije.

Kao i mnoge naučne i tehnološke revolucije i sadašnja, ona koju neki nazivaju trećom, je dugo pripremana. Činjenica je međutim, da je ona nastala u vremenu kada se građansko društvo i kapitalistički način proizvodnje našao u istorijskom ćorsokaku. Dosađnji oblik kapitalističkog načina proizvodnje, industrijski rad, se više ni ekonomski, ni tehnološki ni socijalno ne isplaćuje. Troškovi proizvodnje, radne snage, postignuta moć radničke klase na društvenom; političkom, proizvodnom i ekonomskom planu je toliko porasla u razvijenim zemljama, a kolonijalni oblici eksploatacije u datoj formi proizvodnje ne daju više potrebne rezultate, te je postalo imperativno reafirmirati građansku ontologiju i njene asimetrije.

Očito je iz svega rečenog da mikroelektronska revolucija u svom znatnom delu potpada još uvek pod ontologiju prirodnog. Ona jeste nastojanje te ontologije da se reafirmiše. Reafirmisanje ontologije prirodnog unosi nove elemente. U tom pogledu mikroelektronska revolucija znatno ojačava, ili tačnije, revitalizuje građansko društvo i njegov način proizvodnje. S druge strane, ubacivanje socijalnog kao faktora odluke/delenja, ontologija prirodnog počinje prirodno u prirodnost da uvlači socijetet, i to ne više kao puki izraz prirodnosti prirodnog, već kao intervenirajući elemenat. To je ono što može da bude od značaja za budući društveni razvoj, kao osnova nastajuće nove ontologije, koja će socijetet revolucionarne/objektivizirajuće društvene promene postaviti na centralno mesto istorije.

Sa stanovišta kapitalističkog načina proizvodnje treba ukazati da je sa trećom ili mikroelektronskom revolucijom, ali ne samo sa njom već sa celinom novih znanja i tehnologija, očito došlo do stvaranja novog oblika kapitalističkog načina proizvodnje. Ta promena se prvenstveno iskazuje u dokidanju, prevazilaženju (što ne znači nestajanje) industrijskog načina proizvodnje kao dominantnog oblika kapitalističke proizvodnje.

Industrijski način proizvodnje zasnovan je na kvalifikovanoj i visoko kvalifikovanoj industrijskoj (fabričkoj) radnoj snazi, na

masovnoj proizvodnji, na fabričkoj organizaciji, na mašini alat-
lji, konvejeru koji ih međusobno povezuje, na snažnom prisustvu
nadzora (tehnostrukture), podeli na izvršni i upravljački rad, na fi-
zički rad i klasnu borbu koja se pre svega iskazivala u sukobu na
ekonomskom i političkom planu. On ostaje i dalje prisutan u razvi-
jenim industrijskim zemljama (U Japanu čak i do 70% zaposlenih
rade u maloj privredi koja je u nekim delovima čak, predindus-
trijska). Veliki deo ove i ovakve proizvodnje se prebacuje u zemlje
u razvoju. Međutim, ono što je bitno jeste da je transproduktivni
(kako ga neki neadekvatno zovu postindustrijski oblik/forma proiz-
vodnje ona forma koja je sposobna da uveća društveno bogatstvo,
sposobna za brži razvoj, da sebi podređuje strukturu drugih delova
privrede, ili drugih privreda. Sa socijalnog stanovišta to je proizvod-
nja koja je zasnovana na relativno visokom nivou znanja i na po-
trebi zapošljavanja mladih, kvalifikovanih kadrova.

Svi oni koji nisu osposobljeni na neki način da »sistemski«
misle, svi oni koji nisu delimično odbacili kartezijanski pristup
svetu i pojavama (a to ljudi iznad četrdesete danas po pravilu nisu
sposobni, a kod nas se tek upisuju u osnovnu školu generacije koje
će to eventualno biti sposobne) nisu pogodni za takav oblik proiz-
vodnje. Objektivnost takvog izbora onda ima za posledicu zatvara-
nje svih pogona koji smetaju takvom obliku proizvodnje i njihov
prebacivanje u manje razvijene sredine (u svojoj zemlji ili in-
ostranstvu). U isto vreme to znači objektivno ukidanje svih ekon-
omskih, socijalnih i političkih privilegije (reganizam i tačerizam)
i moći koji su razvijeni u radničkom pokretu u periodu industrijs-
kog oblika proizvodnje. Time se ukida moć i uticaj radničkih orga-
nizacija a novo zaposleni najamnici visokoobrazovani i mladi, ne-

navikli na sindikalne oblike udruživanja, uzdajući se u svoje zna-
nje, sve manje predstavljaju za sada organizovanog i zloćudnog pro-
tivnika kapitalu. Proširenje natura naturata je objektivizovalo pri-
rodni kod (čoveka/društvo) i omogućilo njegovu značajniju mani-
pulaciju Srećom sama logika ontologije prirodnog kao i izmenjeni
uslovi delovanja socijeteta kao intervenirajućeg faktora će neu-
mitno delovati da se asimetrije takvog oblika kapitalističkog načina
proizvodnje brzo ukažu.

Da li će socijalitet, kao najstajući dominantni faktor, uspeli to-
liko brzo na to da reaguje i time dovede pod znak pitanja ontolo-
giju prirodnog, veliko je pitanje. Ono što je sigurno jeste: Da je
došlo do promene forme/oblika kapitalističkog načina proizvo-
dnje; Da se zbog karakteristika, osnovnih sadržaja, načina organizo-
vanja i delovanja taj oblik uslovno može nazvati transproduktivna
faza razvoja kapitalizma; Da se zbog promene u potrebnoj struk-
turi radne snage, što neposredno proizilazi iz oblika proizvodnje,
radnički pokret mora prestrukturirati; Da zemlje u razvoju moraju
voditi računa o tome da su suočene sa situacijom u kojoj će njima
biti predat industrijski oblik proizvodnje, i time i ontologija prirod-
nog predhodne istorijske faze građanskog. Prenosjenjem industrijs-
kog oblika proizvodnje na zemlje u razvoju se s jedne strane obez-
beđuje transproduktivnom kapitalizmu (ne treba da zbunjuje to što
je on još uvek organizovan u nacionalne države – govori se o
obliku i karakteristikama a ne o manifestovanoj organizaciji) da
onu proizvodnju koja mu je još potrebna i dalje realizuje ali u dru-
gog socijalnoj sredini. S druge strane, obezbeđuje da njegove proiz-
vodne prednosti dođu do maksimalnog izražaja.

Zemlje u razvoju se ne mogu zatvoriti pred mikroelektrons-
kom revolucijom. One moraju da idu u susret tom izazovu. Ono što
moraju da izbegnu jeste ponavljanje već pređenih puteva ili nekri-
tičko prihvatanje svega što im se nudi ili nameće. Spoznaja prirode
odnosa iz kojih takva tehnologija potiče kao i njenih potreba i cil-
jeva je bitno. Isto toliko, ako ne i bitnije, je da zemlje u razvoju
dugoročno odrede svoje prioritete, da tako kažemo svoju ontološku,
ciljnu vrednosnu preferenciju. Od toga zavisi u kojoj meri će one
biti epigoni/klonovi već viđenih razvoja, a u kojoj meri će stvariti
sopstvene oblike socijeteta i istorije.

međunarodno komuniciranje

miroljub radojković

Međunarodno komuniciranje nije nov fenomen. Ono se post-
epeno preplitalo sa ostalim odlikama savremenog sveta, da bi post-
alo ikonstitujni element civilizacije dvadesetog veka. Prenosjen-
je informacija između vrlo udaljenih subjekata i regiona naše planete
spada u stvari koje ne pobuđuju izuzetnu pažnju. Slobodno se
može reći da čovek ovog vremena nije više fasciniran dostignućima
međunarodnog komuniciranja. On se već navikao da prima infor-
macije koje su uz pomoć komunikacionih satelita potekle sa drugih
kontinenata. On zna da može telefonom porazgovarati sa vrlo uda-
ljenim sagovornicima, da će iole značajniji događaj, koji pobuđi
svetsku pažnju, stići u slici i tonu u njegov dom. Sve su to obične,
svakodnevnice činjenice koje je sadašnja generacija prva iskusila i
potom se na njih potpuno adaptirala.

Relativno nova pojava je pobuđivanje stručnog, naučnog inte-
resovanja za međunarodno komuniciranje. Ono se pomno izučava
i sistematski posmatra tek od pre nekoliko decenija. Tu postoji odre-
đeni paradoks. Pojava izuzetno dugog veka postala je predmet nauč-
nog istraživanja tek u svojoj najnovijoj, doduše, i najburnijoj fazi
razvoja. Jer, svakodnevno odvijanje međunarodnog komunicira-
nja, na koje se zdravorazumska svest potpuno navikla, izaziva oz-
biljne i dalekosežne posledice koje njoj izmiču i kojima se ona ne
bavi. Stoga je naučna svest potpuno legitimno odredila fenomen
međunarodnog komuniciranja za svoj domen.

Svako komuniciranje, pa tako i ono iz koga se kasnije porodilo
međunarodno komuniciranje, sastavni je deo procesa očevočenja i
stvaranja neke od stepenica na piramidi civilizacije. Ono je bilo i
biće tipično ljudska aktivnost, i jedna od njegovih najznačajnijih
distinktivnih odlika spram ostalih živih vrsta. Aktivnosti pomoću
kojih se postepeno oformilo međunarodno komuniciranje dešavale
su se u neprekidnom nizu. To je procesualna, a ne punktualna
ljudska delatnost, poput one kojom je oformljen i prvi prenosilac
tvorevina uma – govor. U bilo kojoj formi, komuniciranje čoveka
uopšte je: »Mehanizam pomoću koga postoje i razvijaju se ljudski
odnosi i svi simboli uma, zajedno sa sredstvima za njihovo prenoše-
nje kroz prostor i očuvanje u vremenu.«⁽¹⁾ Uostalom i govor se poja-
vio zbog potrebe odnošenja prema drugim ljudima, a ne zbog po-
trebe pojedinca koji im se obraća. Ti »drugi«⁽²⁾ su i u dalekoj prošlo-
sti dobijali obličje velikih, nepoznatih grupa. Kada je komunika-
cija počela da se proteže i prema njima, javio se zametak fenomena
kojeg danas označavamo međunarodnim komuniciranjem.

Naravno, prvobitno komuniciranje na nivou velikih grupa bilo
je predodređeno istorijsko-civilizacijskim uslovima. Koliko je ono
moglo da liči nekoj savremenoj predstavi o međunarodnom komu-
niciranju, zavisilo je od mnoštva prirodnih, dakle od čoveka i tadaš-
nje zajednice relativno nezavisnih uslova. Skučeni su im bili i stani-
šte, i teritorija od koje se živelo, i pojmovni svet. Međutim, sa razgr-
tanjem takvih objektivnih granica širilo se i komuniciranje. »Isto-
rija civilizacije obeležena je progresivnim ućavanjem opsega op-
štenja. U jednom tipično primitivnom društvu, opštenje je ograni-
čeno na pripadnike plemena i, u najboljem slučaju, na manji broj
okolnih plemena, s kojima se održavaju pre povremeni no stalni
odnosi, i koja predstavljaju nekakav štitnik između osmišljenog i
psihološkog sveta – sveta vlastite plemenske kulture – i onog veli-
kog nepoznatog ili nestvarnog koje leži izvan.«⁽³⁾ Iz ovih Sapirovih
reči uobličuje se polazna pretpostavka, da je embrionalna forma
međunarodnog komuniciranja locirana negde u dalekoj prošlosti.
Međutim, može se zaključiti i to da je komuniciranje moglo da ste-
kne atribut međunarodnog tek kasnije pod određenim, civilizacijs-
kim okolnostima i u sticaju mnogobrojnih faktora.

Na osnovu izloženih teza otvorili smo i jedan problem: Kako
bi se moglo imenovati komuniciranje koje je prethodilo međuna-
rodnom, u savremenom shvatanju te pojave? Istraživanja u istorijs-
koj literaturi nisu dala odgovor. Uvid u građu drugih naučnih disci-
plina koje se bave »međunarodnim«⁽⁴⁾ predmetima i pojavama pruža
tek retke putokaze. Na nivou analogije sa jednim konceptom iz
nauke o međunarodnim odnosima možda bismo preteču međuna-
rodnog komuniciranja mogli označiti kao »prvobitno komunicira-
nje naroda.«

Ova zamisao se oslanja, kao što je rečeno, na koncept »prvo-
bitne međuzavisnosti«⁽⁵⁾ u nauci o međunarodnim odnosima i na pret-
postavku, da se u oba slučaja radi o približno istom stupnju u raz-
voju civilizacije. Analogno prvobitnoj međuzavisnosti koja«⁽⁶⁾(...)